

АНТИКРИЗОВІ ЗАХОДИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Історично для фінансових відносин характерні послідовність і підпорядкованість елементам розвитку суспільства від простих відносин до більш складних. Проте ефективність фінансового менеджменту в нашій країні пов'язана з об'єктивними економічними труднощами перехідного періоду, формуванням нормативно-правової бази, підготовки кадрів для роботи в кризових економічних умовах.

Ключові слова: фінансова стабілізація, фінансова криза, фінансові ресурси, нормативно-правове забезпечення, фінансові ризики, бюджетне кредитування, інституційні засади, невизначеність.

*Assoc. prof. I.N. Karpun – Lviv state institute newest technologies
and controlling named after V. Chornovil*

Anti-Crisis measures of management entities financial stabilising

Historically, financial relations are in strict order and subordination to society elements from simple to more complex relationships. However the effectiveness of financial management in the country linked to objective economical difficulties of transition, forming of a legal-standardised framework, staff training in crisis economic conditions.

Keywords: financial stabilizing, financial crisis, financial resources, normatively legal providing, financial risks, budgetary crediting, institutional principles, vagueness.

Постановка проблеми. Якщо мобілізованих фінансових ресурсів з децентралізованих джерел не досить для успішного проведення антикризових заходів, то в деяких випадках може бути прийняте рішення про надання державної фінансової підтримки. Визначальну роль у цих процесах відіграють грошова, кредитна, податкова та бюджетна політики.

На цьому складному етапі тільки держава як найбільша суспільна інституція може дієво впливати на перебіг перехідних процесів, усуваючи перешкоди та вади, характерні для системної кризи в країні, а також створюючи умови для цивілізованого стрибка у майбутнє на основі практичного втілення формули прискореного (випереджального) розвитку. Йдеться насамперед про розбудову сталої та зорієнтованої на виробництво системи комерційних банків і адекватної ринковим відносинам системи розрахунків (за параметрами прозорості, швидкості, відповідальності). Розвинена банківська система мала б компенсувати втрати реального сектора від порушення схем централізованих державних фінансових потоків, перебираючи на себе перерозподільну функцію та забезпечуючи її реалізацію за ринково-комерційними принципами і критеріями.

Аналіз досліджень і публікацій. Світова фінансова криза та трансформація економічної системи України, її інтеграція у світове господарство зумовили пожвавлення наукового інтересу до стратегічного управління суб'єктів економічної діяльності. Наукові засади стратегічного мислення ґрунтовно висвітлено у закордонній та вітчизняній літературі. Скрамніше досліджено постулати цієї теорії щодо банківської діяльності. Це наукові праці І.А. Бланка, Г.Г. Кірейцева, В.М. Опаріна, А.А. Пересади, О.О. Терещенка, А.М. Поддєрьогіна, О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, В.Д. Базилевич,

Л.О. Баластрик, Л.Л. Осипчук, В.К. Сенчагов, С.В. Мочерного, А.М. Мороза, В.С. Марціна та ін. Серед відомих західних авторів – праці Л. Гітмана, Б. Едварда, Б.А. Райзберга, Дж. Маршала, П. Реуза, Дж. Сінкі, У. Шарпа, Ван Хорн, Б.А. Райзберг та багатьох інших. Проте, поряд із значною кількістю праць, проблему засад фінансування антикризових заходів суб'єктів господарювання ще недостатньо досліджено в Україні.

Мета роботи полягає в дослідженні підходів до наукового обґрунтування суті і змісту антикризових заходів фінансової стабілізації суб'єктів господарювання як визначальної умови збереження конкурентоспроможності підприємств України та визначити засадничі принципи фінансування антикризових заходів суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Фінансова підтримка підприємств надається відповідно до рішень Кабінету Міністрів України на поворотній або безповоротній основі з метою запобігання банкрутству (прояву кризи), відновлення платоспроможності, підвищення конкурентоспроможності оздоровлення фінансового становища підприємств. Крім цього фінансова підтримка здійснюється у таких формах, як дотації, субсидії, субвенції. Опосередкована фінансова підтримка економічних суб'єктів має дві форми прояву (рис.).

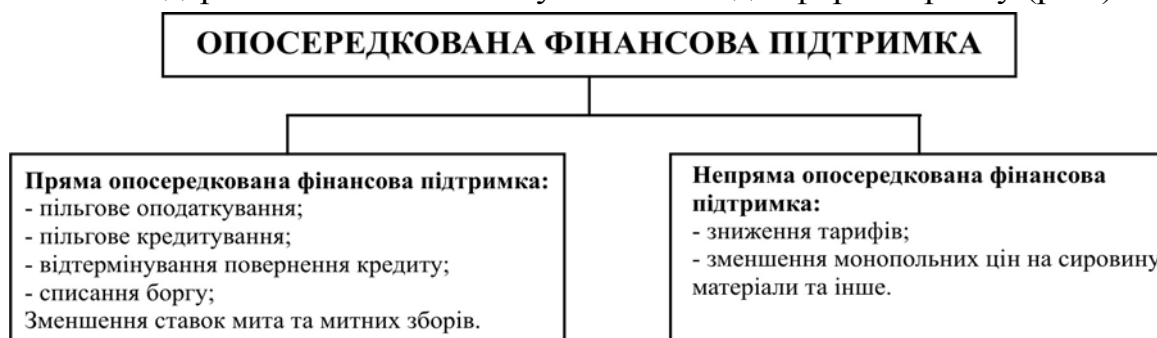

Рис. Опосередкована фінансова підтримка суб'єктів господарювання

Дослідження засвідчують, що фінанси в загальному їх трактуванні означають застосування різноманітних способів розподілу внутрішнього валового продукту (ВВП) на централізовані та децентралізовані фонди грошових ресурсів. В Україні фінансову систему утворюють: державний і місцеві бюджети, або так званий консолідований бюджет; фінанси підприємств усіх форм власності; централізовані державні та інші фонди; фондовий ринок. Державні фінанси є найважливішим засобом державного регулювання економіки, через державний бюджет перерозподіляється, за даними професорів З.О. Маніва, І.М. Луцького [7] майже третину внутрішнього валового продукту в Україні.

Однак зауважимо, що нинішній загальний фінансовий стан, особливо промислових галузей і підприємств, а також тенденції його змін упродовж останніх років свідчать про відсутність реального і стійкого ефекту адаптації до сучасної моделі фінансових відносин. Тому процеси фінансової адаптації на сьогодні потрібно оцінювати, за даними Л.О. Збаразької [4], як незавершені за критеріями нормалізації поточного фінансового стану, створення фінансових передумов для довгострокового розвитку, мінімізації втрат прибутків, оптимізації рівня рентабельності з урахуванням потреб відтворення.

Грунтовніше забезпечення виходу з кризи та розвитку підприємств за рахунок різних форм державної фінансової підтримки відображено в табл. [3].

Табл. Форми фінансової підтримки підприємств

Пріоритетні напрями діяльності підприємств	Форми фінансової підтримки
<i>У промисловості</i>	
1. Впровадження прогресивних ресурсоощадних технологій. 2. Розроблення та випуск конкурентоспроможної продукції. 3. Здійснення інноваційної діяльності. 4. Вихід на міжнародні ринки.	1. Надання пільгових кредитів та державних позик на впровадження прогресивних технологій. 2. Державне замовлення на виготовлення продукції. 3. Крос субсидіювання та протекціонізм. 4. Прискорена амортизація.
<i>У сфері освіти та науки</i>	
1. Системна модернізація освіти і науки в напрямку відповідності стандартам ЄС, потребам держави та суспільства. 2. Забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації. 3. Підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці. 4. Розроблення нових технологій, зокрема ресурсоощадних, управлінських, комп'ютерних. 5. Наукове обслуговування підприємств. 6. Науково-технічна експертиза. 7. Аудит, консалтинг.	1. Формування банків науково-технічної інформації. 2. Державне фінансування модернізаційного проекту. 3. Державне замовлення на кадри. 4. Державне замовлення на наукові дослідження в пріоритетних для вітчизняної економіки напрямках. 5. Цільові субсидії. 6. Звільнення науково-дослідних організацій від податку на прибуток, надання пільг в оподаткуванні. 7. Створення інвестиційних центрів, фондів для підтримки наукового обслуговування.
<i>У сфері надання послуг</i>	
1. Розширення сфери послуг. 2. Формування ринків нових послуг. 3. Зниження вартості послуг. 4. Впровадження прогресивних технологій у сфері послуг. 5. Створення мережі фінансово-кредитних установ з використанням банківських технологій.	1. Державне замовлення на виконання важливих послуг екологічного, соціального характеру. 2. Пільгові кредити та позики на впровадження прогресивних технологій у сфері послуг. 3. Звільнення від податків на період становлення нових підприємств.

Наведені дані табл. 1 свідчать про широкий діапазон фінансової підтримки різних суб'єктів. Це свідчить про те, що принцип відповідальності спрямований на підвищення вимог до управлінського персоналу вищих урядових ланок національної економіки, які приймають рішення щодо змін політики сприяння розвитку підприємств і організацій.

У практиці нерідко трапляються випадки, коли держава може застосувати так зване крос-субсидіювання (підтримка одних секторів стимулюється діяльністю інших). Наприклад, надаючи сільськогосподарським підприємствам пільгові кредити на оновлення основних засобів, держава опосередковано стимулює виробничу діяльність сільськогосподарського машинобудування.

Одним із найпоширеніших у світі видів державної допомоги виробникам аграрної продукції є їх пільгове кредитування, тобто здешевлення за рахунок державних доплат, кредитів, що надаються аграріям комерційними банками. В Україні пільгове кредитування підприємств АПК започатковано у 2000 р. і відтоді простежується його позитивна динаміка.

До речі, варто зазначити, що однією з причин кризової ситуації в АПК є погіршення розладу інтеграційних зв'язків між сировинною та переробними галузями. Визнання того, що послаблення і порушення стійкості інтеграційно-економічних зв'язків закономірно підводить до висновку про те, що тільки наукове і практичне опрацювання таких форм і механізмів їхнього розвитку, які найбільше відповідають ринковим засадам в економіці та враховують реальні результати аграрної реформи можуть дати значні позитивні результати. Тобто збереження таких зв'язків на основі взаємовигідних відносин між сировиною і переробною ланками АПК виявилось б важливим чинником стримування їхньої виробничо-продуктивної деградації. Надзвичайно згубними виявилися наслідки кризи у птахівництві, виробництві м'ясопродуктів і молокопродуктів, що в підсумку привело підприємства АПК до зубожіння.

На наш погляд, головний чинник трансформаційної кризи вбачається не в дефіциті сукупного попиту, а в неадекватності структури економіки якісно новим соціально-економічним умовам. Специфіка перехідної економіки зумовлює скромні масштаби, повільність розповсюдження та освоєння інновацій у виробництві. Доводиться визнати, що в сьогоденних умовах економічний успіх підприємства визначають інновації. Успіх інновацій більш важливий, аніж ефективне розміщення ресурсів. Існуючі в підприємстві інформація та знання, на думку І.В. Космидайло [6], менш важливі, ніж здатність підприємства до генерації стратегічно важливих знань, що потім матеріалізуються в інновації. Основними принципами функціонування підприємства повинні стати адаптивність, динамічність, самоорганізація, саморегуляція та саморозвиток, причому останні три функції будуть відігравати вирішальну роль в інноваційному та економічному розвитку підприємства.

Американські учені досліджуючи 500 значних технологічних нововведень і винаходів, зареєстрованих упродовж останніх 20 років у провідних західних країнах, виявили значну роль малих фірм навіть у групі істотних технологічних нововведень. Малі та середні підприємства забезпечують таку ж кількість технологічних нововведень, як і великі підприємства, причому у Франції їхня частка сягає навіть на 8 % більше [8]. Ці дані дають підставу стверджувати, що малі та середні підприємства – це пріоритетний напрямок у економіці держави.

Державна підтримка малого підприємництва в Україні здійснюють такі органи та фонди: Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва; центральні та місцеві органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; українським фондом підтримки підприємств; Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств; Державна інноваційна компанія. Практично державну підтримку малого біз-

несу в Україні здійснюють у вигляді: фінансової підтримки (допомоги); кредитної підтримки; реалізації комплексної програми розвитку підприємства в Україні. Фінансову і кредитну підтримку здійснюють на загальнодержавному рівні через Український фонд підтримки підприємства на регіональному рівні – регіональні фонди підтримки підприємства.

Європейський Союз є найбільшою економічною спільнотою у світі, на частку якої припадає близько чверті світового виробництва товарів та міжнародної торгівлі. Малі та середні підприємства в ЄС посідають передові позиції в основних галузях виробництва і можуть вважатися інноваційними, оскільки самостійно або у партнерстві з великими підприємствами виконують НДР, пропонують на ринку нові продукти й технології. За результатами окремих досліджень малі та середні підприємства у Західній Європі навіть ефективніші щодо виконання науково-дослідних робіт та створення інноваційних продуктів, ніж великі підприємства [2]. Понад чверть усіх європейських малих та середніх підприємств, що працюють у виробничій сфері, посідають досить високі конкурентні позиції на світовому ринку. Їх дедалі більше залучають до міжнародних стратегічних альянсів, разом з великими транснаціональними корпораціями, оскільки вони мають досить високий ступінь гнучкості й можуть швидко пристосовуватися до змін.

Функціонування в Україні підприємств усіх форм власності потребує проведення ефективної державної інвестиційної політики, яка повинна забезпечити, на думку В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик [1], чітку систему фінансування; одержання максимального прибутку на вкладені кошти; скорочення витрат зі залучення інвестицій; стратегічне планування; фінансову підтримку проектів; забезпечення інформацією про новітні технології та створення сприятливого інвестиційного клімату; нагляд за інвестиційною діяльністю та її оцінку; надання інвестиційних кредитів як державних, так і міжнародних.

Зауважимо, що регулювання умов інвестиційної діяльності держава здійснює за допомогою таких важелів: система податків з диференціацією суб'єктів і об'єктів оподаткування, податкових ставок і пільг; проведення кредитної та амортизаційної політики, зокрема шляхом прискореної фінансової допомоги у вигляді дотацій, субвенцій, бюджетних позик на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв; державних норм та стандартів; антимонопольних заходів; роздержавлення і приватизація власності; визначення умов користування землею, водою та іншими природними ресурсами; політики ціноутворення; здійснення експертизи інвестиційних проектів та ін. [9].

Що стосується антикризових заходів сільськогосподарських підприємств то цією програмою заопікується міжвідомча комісія з питань санації з одночасним здійсненням реструктуризації суб'єктів господарювання АПК. До найважливіших інструментів підтримки аграрного сектора України належить механізм здешевлення кредитів комерційних банків (за рахунок коштів Державного бюджету); списання податкової заборгованості; звільнення від сплати ПДВ, дотації на здешевлення палива. Незважаючи на значні обсяги прямого та опосередкованого субсидіювання, проблеми аграрного сектора залишаються в більшості випадків невирішеними. Сьогодні забезпече-

ність підприємств і загалом галузі відповідною технікою становить в Україні 50-55 % від потреби, а понад 90 % парку сільськогосподарської техніки вже відпрацювали свій амортизаційний термін.

В аграрному виробництві практично усіх країн із розвинуеною ринковою економікою діє спеціалізована система сільськогосподарського кредиту. Тобто сільське господарство є кредитомісткою галуззю і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах практично неможливе. Це зумовлено специфікою сільського господарства; нестачею вільних фінансових коштів, високою капіталомісткістю і порівняно низькою фондовіддачею; сезонністю виробництва та значною тривалістю виробничого циклу, залежно від природно-кліматичних умов, що знижує гарантування позик сільськогосподарським товаровиробникам; порівняно малою величиною підприємств аграрного сектора, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку коротко-і довготермінових кредитів. За даними Національного банку України, найактивніше комерційні банки кредитують галузі АПК пов'язані з вирощуванням та перероблянням рослинницької продукції. Це пояснюється швидким обігом капіталу в цих галузях та можливістю позичальників погашати кредити упродовж 8-10 місяців з моменту їх надання. Крім цього, по даним аналітиків, питома вага довготермінових кредитів сягає 17 % у загальній сумі кредитів, наданих АПК, з них 4 % призначені для купівлі сільськогосподарської техніки.

Специфіка сільського господарства зумовлює потребу авансування туди коштів на відносно тривалий час. До того ж, для цієї сфери характерна порівняно вища ризикованість господарювання. Усе це ускладнює процес забезпечення галузі кредитами комерційних банків у достатніх обсягах. Так, за розрахунками фахівців, загальна щорічна потреба АПК у фінансових ресурсах становить не менше ніж 40 млрд грн. Усього ж обсяги банківського кредитування сільськогосподарських підприємств у 2004 р. за наростаючим підсумком (в останні роки картина майже аналогічна), становили 7,5 млрд грн, а наприкінці 2004 р. – 5,2 млрд грн [10], що свідчить про високий ступінь розбалансованості обсягів попиту та пропозиції кредитних ресурсів. Тому вирішення проблеми неможливе без активізації участі держави в цьому процесі.

Висновки. Отже, важелі прямої державної підтримки підприємств у більшості випадків не спрацьовують, а це свідчить про недосконалість чинної системи надання фінансової допомоги, як рушія антикризової діяльності. Тому існує проблема своєчасного погашення одержаних кредитів (якщо допомогу надано з умовою повернення). І тільки наукові пошуки вдосконалення чинного законодавства та зіставлення з досвідом передових країн можна знайти розумні та ефективні точки дотику держави і виробника з метою створення багатой економіки.

Література

1. **Базилевич В.Д.** Державні фінанси : навч. посібн. / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик / за заг. ред. В.Д. Базилевича. – К. : Вид-во "Агака", 2002. – 432 с.
2. **Белых Л.П.** Формирование портфеля недвижимости. – М. : Изд-во "Финансы и статистика", 1999. – 296 с.

3. **Економіка підприємства** : підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 3-тє [без змін]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2006. – 528 с.
4. **Збаразька Л.О.** Фінансові аспекти ринкової адаптації промислових підприємств. – Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 47-53.
5. **Карпунь І.Н.** Антикризові заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання : монографія. – Львів : Вид-во "Магнолія-2006", 2008. – 440 с.
6. **Космидайло І.В.** Інноваційна спрямованість як засіб економічного росту // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 112-118.
7. **Манів З.О.** Економіка підприємств : навч. посібн. / З.О. Манів, І.М. Луцький. – К. : Вид-во "Знання", 2004. – 580 с.
8. **Прісняков В.Ф.** Тіньова економіка і методи визначення її обсягу // Фінанси України. – № 7. – 2001. – С. 5-6.
9. **Половинкин П.** Предпринимательские риски и управление ими / П. Половинкин, А. Зозуляк // Российский экономический журнал. – 1997. – № 9. – С. 18-22.
10. **Райзберг Б.А.** Управление экономикой : учебник / Б.А. Райзберг, Р.А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО "Бизнес-школа Интел-Синтез", 1999. – 262 с.

УДК 330.332: 336.717

*Аспір. В.Л. Кльоба¹; аспір. Р.Л. Кльоба² –
Університет банківської справи НБУ, м. Київ*

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

На сучасному етапі розбудови вітчизняної банківської системи вкрай актуальним є питання вдосконалення управління банківською діяльністю. Запропоновано практичні рекомендації щодо використання принципів та методів управління з метою підвищення ефективності результатів банківської діяльності. Встановлено, що, залежно від способу впливу на елементи системи управління діяльністю банку, важливими є адміністративні та економічні методи управління, які становлять своєрідний науково-теоретичний інструментарій для подальшого дослідження особливостей, проблем і перспективних напрямів розвитку банківського менеджменту в Україні.

Ключові слова: банк, банківська діяльність, принципи управління, методи управління, система управління.

*Post-graduate V.L. Kloba; post-graduate R.L. Kloba –
University of banking of the National bank of Ukraine, Kyiv*

Principles and methods of management bank activity

On the modern stage of alteration of the domestic banking system extremely actual is a question of perfection of management bank activity. Practical recommendations are offered in relation to the use of principles and methods of management with the purpose of increase of efficiency of results of bank activity. It is set that, depending on the method of influence on the elements of control system by activity of bank, important are administrative and economic methods of management, which make an original науково-теоретичний tool for subsequent research of features, problems and perspective directions of development of bank management in Ukraine.

Keywords: bank, bank activity, management principles, management methods, control system.

Вступ. Цивілізована і надійна банківська система – запорука ефективного функціонування ринкової економіки. Однак банківський капітал перет-

¹ Наук. керівник: доц. А.А. Засядько, д-р техн. наук – Університет банківської справи НБУ

² Наук. керівник: проф. Л.А. Білий, д-р техн. наук – Університет банківської справи НБУ